

PAY UP AND PAY PROMPTLY

מצות "בל תלין"

דברים פרק כד פסוק יז-טו

לא תעשק שכיר עני ואביון מאחיד או מגרד אשר בארצך בשעריך:
ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו ולא יקרא עליך אל ידוד והיה בך חטא: ט

ויקרא פרק יט פסוק יג

לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר:

רש"י ויקרא פרק יט פסוק יג

(יג) לא תעשק - זה הכובש שכר שכיר:

לא תלין - לשון נקבה מוסב על הפעולה:

עד בקר - בשכיר יום הכתוב מדבר, שיציאתו משקעה החמה, לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה. ובמקום אחר הוא אומר (דברים כד טו) ולא תבוא עליו השמש, מדבר בשכיר לילה, שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר, לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום, לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות:

משלי פרק ג פסוק כח

אל תאמר <לרעך> לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קי עמוד ב - קיא עמוד א

משנה. המקבל שדה מחבירו לשבוע אחד בשבע מאות זוז - השביעית מן המנין. קבלה הימנו שבע שנים בשבע מאות זוז - אין השביעית מן המנין. שכיר יום גובה כל הלילה, שכיר לילה גובה כל היום, שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום. שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום - גובה כל היום, יצא בלילה - גובה כל הלילה וכל היום.

גמרא. תנו רבנן: מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה - תלמוד לומר +ויקרא י"ט+ לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר. ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום - שנאמר +דברים כ"ד+ ביומו תתן שכרו. ואימא איפכא! - שכירות אינה משתלמת אלא בסוף. תנו רבנן: ממשמע שנאמר לא תלין פעלת שכיר אתך איני יודע שעד בקר? מה תלמוד לומר עד בקר - מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד. מכאן ואילך מאי? - אמר רב: עובר משום בל תשהא. אמר רב יוסף מאי קראה - +משלי ג'+ אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך. תנו רבנן: האומר לחבירו צא שכור לי פועלים - שניהן אין עוברין משום בל תלין, זה - לפי שלא שכרן, וזה לפי שאין פעולתו אצלו. היכי דמי? אי דאמר להו שכרכם עלי - שכרו עליו הוא, דתניא: השוכר את הפועל לעשות בשלו והראהו בשל חבירו - נותן לו שכרו משלם, וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שההנה אותו! - לא צריכא, דאמר להו: שכרכם על בעל הבית. יהודה בר מרימר אמר ליה לשמעיה: זיל אגיר לי פועלים, ואימא להו: שכרכם על בעל הבית. מרימר ומר זוטרא אגרי להדדי. אמר רבה בר רב הונא: הני שוקאי דסורא לא עברי משום בל תלין. מידע ידעי דעל יומא דשוקא סמיכי, אבל משום בל תשהא - ודאי עובר.

שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום. אמר רב: שכיר שעות דיום - גובה כל היום, שכיר שעות דלילה - גובה כל הלילה. ושמואל אמר: שכיר שעות דיום - גובה כל היום, ושכיר שעות דלילה - גובה כל הלילה וכל היום. } תנן: שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום, תיובתא דרב! אמר לך רב: לצדדין קתני; שכיר שעות דיום - גובה כל היום, שכיר שעות דלילה - גובה כל הלילה. תנן: היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יוצא ביום - גובה כל היום, יוצא בלילה - גובה כל הלילה וכל היום! } אמר לך רב: תנאי היא; דתניא: שכיר שעות דיום - גובה כל היום, שכיר שעות דלילה - גובה כל הלילה, דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: שכיר שעות דיום - גובה כל היום, שכיר שעות דלילה - גובה כל הלילה וכל היום. מכאן אמרו: כל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה שמות הללו, ועשה: משום +ויקרא י"ט+ בל תעשק את רעך, ומשום +ויקרא י"ט+ בל תגזל, ומשום +דברים כ"ד+ בל תעשק שכיר עני, ומשום +ויקרא י"ט+ בל תלין, ומשום +דברים כ"ד+ ביומו תתן שכרו, ומשום +דברים כ"ד+ לא תבוא עליו השמש. - הני דאיכא ביממא - ליכא בליליא, דאיכא בליליא - ליכא ביממא? אמר רב חסדא: שם שכירות בעלמא.

איזה הוא עושק ואיזהו גזל? } אמר רב חסדא: +משלי ג' + לך ושוב, לך ושוב - זה הוא עושק. יש לך בידי ואיני נותן לך - זה הוא גזל. - מתקיף לה רב ששת: איזהו עושק שחייבה עליו תורה קרבן - דומיא דפקדון, דקא כפר ליה ממונא! - אלא אמר רב ששת: נתתיו לך - זהו עושק, יש לך בידי ואיני נותן לך - זה הוא גזל. - מתקיף לה אביי: איזה הוא גזל שחייבה עליו תורה קרבן - דומיא דפקדון בעינן, דקא כפר ליה ממונא! - אלא אמר אביי: לא שכרתיך מעולם - זה הוא עושק, נתתיו לך - זה הוא גזל. - ולרב ששת, מאי שנא עושק דקשיא ליה, ומאי שנא גזל דלא קשיא ליה? - אמר לך: גזל - דגזליה והדר כפריה. - אי הכי, אפילו עושק נמי דהדר כפריה! - הכי השתא? בשלמא התם כתיב +ויקרא ה' + או בגזל - מכלל דאודי ליה מעיקרא. אבל גבי עושק מי כתיב או בעושק? +ויקרא ה' + או עשק כתיב - שעשקו כבר. } רבא אמר: זה הוא עושק זהו גזל, ולמה חלקן הכתוב - לעבור עליו בשני לאוין.

משנה. אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים - יש בו משום +דברים כד+ ביומו תתן שכרו, ויש בו משום לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר. אימתי - בזמן שתבעו, לא תבעו - אינו עובר עליו. המחיה או חנוני או אצל שולחני - אינו עובר עליו. שכיר בזמנו - נשבע ונוטל, עבר זמנו - אינו נשבע ונוטל. אם יש עדים שתבעו (בזמנו) - הרי זה נשבע ונוטל. גר תושב - יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

...

{ +דברים כ"ד+ מאחיך - פרט לאחרים, גרך - זה גר צדק, בשעריך - זה אוכל נבילות. אין לי אלא שכר אדם, מנין לרבות בהמה וכלים - תלמוד לומר בארצך, כל שבארצך. וכולן עוברים בכל השמות הללו. מכאן אמרו: אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה ואחד שכר כלים - יש בו משום ביומו תתן שכרו ויש בהן משום +ויקרא י"ט+ בל תלין פעלת שכיר. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו ואין בו משום לא תלין. בהמה וכלים אין בהן אלא משום בל תעשק בלבד. }

...

ושאני התם דאמר קרא ולא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר - כל שפעולתו אתך. אי הכי, אפילו גר תושב נמי! - אמר קרא רעך - רעך ולא גר תושב. - אי הכי, אפילו בהמה וכלים נמי! - הא כתיב אתך. - מה ראית לרבות בהמה וכלים ולהוציא גר תושב? - מסתברא, בהמה וכלים הוה ליה לרבות - שכן ישנן בכלל ממון רעך, גר תושב אינו בכלל ממון רעך. -

...

אימתי בזמן שתבעו, לא תבעו אינו עובר עליו. תנו רבנן: לא תלין פעלת שכיר יכול אפילו לא תבעו - תלמוד לומר אתך, לדעתך. יכול אפילו אין לו - תלמוד לומר אתך, שיש אתך. יכול אפילו המחיה או חנוני ואצל שולחני - תלמוד לומר אתך - ולא שהמחיה או חנוני ואצל שולחני. המחיה או חנוני ואצל שולחני אינו עובר. איבעיא להו: חוזר או אינו חוזר? רב ששת אמר: אינו חוזר, ורבה אמר: חוזר. אמר רבה: מנא אמינא לה - מדקתני: אינו עובר עליו, מעבר הוא דלא עבר, - הא מיהדר - הדר. ורב ששת אמר: מאי אינו עובר - אינו בתורת לעבור.

בעו מיניה מרב ששת: קבלנות עובר עליו משום בל תלין או אין עובר משום בל תלין? אומן קונה בשבח כלי - והלואה היא, או אין אומן קונה בשבח כלי ושכירות היא? - אמר להו רב ששת: עובר. - והתניא: אינו עובר! - התם שהמחיה או חנוני ואצל שולחני.

תוספות מסכת בבא מציעא דף קיא עמוד ב

לבצור אשכול אחד - היינו שכיר שעות נראה לר"י דאיצטריך למיכתב משום דשכיר משמע שכיר יום או חצי יום שאין רגילות להשכיר פועלים אלא ליום או לחצי יום אבל לכל דהו לא אי נמי איצטריך לאשמועינן דאפילו שכרו לבצור אשכול אחד ואכלו אפילו הכי עובר עליו.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף א

מצוה לתת שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו; אחד שכר אדם או בהמה או כלים, אבל על שכר קרקע יש מי שאומר שאינו עובר.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ב

כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נשמתו, ועובר בחמשה לאוין ועשה.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ג

איזהו זמנו, שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה; לא נתנו לו, עובר עליו בבקר משום בל תלין (ויקרא יט, יג). שכיר לילה זמנו ליתן לו כל היום; לא נתנו לו, עובר עליו בערב משום ביומו תתן שכרו (דברים כד, טו). הגה: ופועלים דידן, שאין עושין מלאכה עד הלילה, כוון ששקעה עליו חמה עובר עליו משום ביומו תתן שכרו (דברים כד, טו); ואם עשה מלאכה עד הלילה, יש לו זמן כל הלילה אף על פי שלא שכרו (בפירוש כן, ודאי) אדעתא דהכי אגריה (נ"י בשם תוספת פרק המקבל).

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ד

שכיר שעות, אם כלה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו יום; אם כלה בלילה, יש לו תשלום כל אותו הלילה.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ה

שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום גובה כל אותו היום; יצא בלילה, גובה כל אותו הלילה.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ו

נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות, וגמרה, כל זמן שהטלית ביד האומן אינו עובר. נתנו לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג), שקבלנות היא כשכירות לפורעו בזמנו.

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ז

האומר לשלוחו: צא ושכור לי פועלים, ושכרם ואמר להם: שכרכם על בע"ה, אין שום א' מהם עובר על בל תלין (ויקרא יט, יג), ומיהו בע"ה עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב (משלי ג, כח). אם אינו טרוד ומכוין לדחותם. ואם לא אמר: שכרכם על בע"ה, אפילו לא אמר להם שכרכם עלי, אלא שכרם סתם, הוא חייב בשכרם, לפיכך הוא עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג). הגה: מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו, אין השליח עובר בסתם (טור ס"ז בשם הרא"ש שהיה האומר כן לדעת הרמ"ה).

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ח

עבר זמנו, אין בע"ה עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג) ומכל מקום חייב ליתן לו מיד, ובכל עת שישהה עובר על לאו של דבריהם, שנאמר אל תאמר לרעך וגו' (משלי ג, כח).

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף ט

שכיר שמכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק, אינו עובר בבל תלין (ויקרא יט, יג), אפילו יש לו מעות; ומיום השוק ואילך, אם אינו נותן לו עובר משום אל תאמר לרעך וגו' (משלי ג, כח). הגה: וה"ה הני שאין דרכן לשלם עד שיחשבו עם הפועלים, אינם עוברים עד שיחשבו עמהם (נ"י פרק המקבל).

שולחן ערוך חושן משפט סימן שלט סעיף י

אין בע"ה עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג), אא"כ תבעו השכיר; לא תבעו, או שתבעו ולא היה לו מעות ליתן לו, או שהמחהו אצל שולחני ליתן לו וקבל עליו ליתן לו, אינו עובר, אפילו אין לבע"ה ביד שולחני כלום. ומכל מקום אם רצה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהשולחני אלא מבעל הבית, הרשות בידו. הגה: ואם קנו מידו, לא יוכל לחזור בו (הרא"ש שם וטור וע"ל ר"ס צ"א).

ספר החינוך מצוה תקפח

מצות נתינת שכר שכיר ביומו

לתת שכר שכיר ביומו ולא נאחר לו שכרו ליום אחר, שנאמר [דברים כ"ד, ט"ו], ביומו תתן שכרו, וביארו זכרונם לברכה בבבא מציעא פרק תשיעי [ק"א ע"א] דבין בשכיר ישראל או אפילו בגר תושב חיוב המצוה לפורעו ביומו, אבל לא תעשה הבא על זה [ר"ל] אינו בגר תושב.

משרשי המצוה מה שמבואר בכתוב, כי כל שכיר ברוב צריך לשכרו למזונותיו על כן אין ראוי לאחר לו מזונותיו, וכענין שכתוב כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו, ופירשו זכרונם לברכה [שם קי"ב ע"א] על השכר הזה עלה בכבש ונתלה באילן, והאל בחסדיו ציונו ללמד נפשנו במדת החמלה והחסד, ונשלים לכל בריה חוקה בעת הצורך למען נזכה ונכשר לקבל טובו, כי חפץ לעשות חסד הוא כמו שכתבתי הרבה פעמים.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה אחד שכר האדם ואחד שכר הבהמה ואחד שכר הכלים חייב ליתן לבעליו בזמנו, ואי זהו זמנו שכיר יום גובה כל הלילה, ועל זה נאמר [ויקרא י"ט, י"ג], לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר, ושכיר לילה גובה כל היום, ועל זה נאמר ביומו תתן שכרו. ושכיר שעות של יום גובה כל היום, ושכיר שעות של לילה גובה כל הלילה, שכיר חדש שכיר שבת שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום יצא בלילה גובה כל הלילה. ומה שאמרו שהקבלנות לענין מצוה זו דינו כמו שכירות דמכיון שגמר המלאכה והחזירה לבעליה חייב לתת לו שכרו באותו יום, אבל לא החזיר המלאכה לבעליה אינו עובר עליו, וכענין שאמרו זכרונם לברכה [בבא מציעא קי"ב ע"א] הנותן טליתו לאומן גמרה והודיעו אפילו אחר עשרה ימים כל זמן שהכלי ביד האומן אינו עובר. ומה שאמרו שאין השוכר עובר אלא כשתבעו השכיר, אבל לא תבעו או שאין לו כלום שיפרע לו אינו עובר, שלא חייב הכתוב אלא בשיש לו בביתו או שיכול לפרועו, אבל אם אינו יכול לפרועו באותו יום אלא אם כן יאבד הרבה משלו לא חייב הכתוב בזה לפי הדומה, ומכל מקום ראוי לכל בן דעת להיות הכסף בידו טרם ישכור הפועלים. והשוכר בערב שבת ונדחה מלפרוע השכר בשביל שבת יש לדון בזה שאינו עובר עוד בשל תורה, הואיל ואדחי אדחי, אבל חייב מדבריהם משום אל תאמר לרעך לך ושוב. ויתר פרטיה מבוארים שם בבבא מציעא פרק תשיעי.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

ועובר על זה ולא פרע שכירו על הענין שכתבנו ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו כמו שנכתוב בסדר זה בלאו הבא על זה בגזרת השם.